

DEPOZITUL DE OBIECTE DE BRONZ DE LA DUDA (r. Huși, reg. Iași)

În colecțiile Muzeului raional «D. Cantemir» din Huși a intrat în toamna anului 1962 un depozit format din șapte obiecte de bronz, descoperit în primăvara aceluiași an pe locul numit « Matran », la circa 3 km vest de satul Duda, cu prilejul săpăturilor pentru desfundatul viței de vie¹. Din cercetarea efectuată la fața locului în primăvara anului 1964 rezultă că aceste obiecte s-ar fi găsit la o adâncime de circa 0,70 m, fiind grupate la un loc, sub o porțiune de lipituri arse, în cuprinsul cărora s-au găsit și mai multe fragmente ceramice din secolele XVII—XVIII². Pe locul respectiv, în afară de mai multe asemenea resturi de locuire din secolele XVII—XVIII, care se deosebesc ușor și la suprafață, în solul brun-roșcat de pădure, nu s-a mai găsit decât un fragment ceramic neolitic foarte corodat, de factură cucuteniană. Deci se poate presupune că în vremea îngropării depozitului de bronzuri pe acest loc era pădure, urmînd ca prin cercetările viitoare să se stabilească dacă a fost prin apropiere și o așezare contemporană cu acest depozit.

În legătură cu această din urmă problemă, pînă în prezent, prin recunoașterile din primăvara anului 1964, au fost identificate doar resturi de locuire traco-getică (secolele IV—III î.e.n.) și, probabil, hallstattiană timpurie la 500 m spre nord de acest loc, în cuprinsul viei cooperativei agricole de producție de pe Dealul Lohan din Duda.

Din inventarul depozitului fac parte următoarele obiecte de bronz, dintre care trei cu patină de culoare verde închis (1, 2, 5) și alte trei de culoare verde deschis (4, 6, 7):

1—2. Două celuri, dintre care unul de tip transilvănean (fig. 1/1) și altul varianta răsăriteană a acestui tip (fig. 1/2).

Celul de tip transilvănean, scund și lat și cu gura dreaptă și tăișul foarte ușor convex, este spart din vechime în dreptul torții și pe una din laturi la partea ei superioară.

¹ Aceste obiecte au fost achiziționate după o cercetare la fața locului de către I. Melinte, directorul Muzeului raional «D. Cantemir» din Huși, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru permisiunea de a le publica. În muzeul din Huși obiectele de bronz ale acestui depozit sînt înregistrate la nr. 1 336 (1—2), 1 337 (4, 6), 1 338

(5), 1 339 (7), 1 398 (3). Numerele din paranteză corespund cu numerele obiectelor din textul de față.

² Locul exact al descoperirii depozitului se află la circa 150 m sud de locuința locuitorului Matran Gh. Constantin, care ni l-a arătat cu prilejul acestei cercetări.

Dimensiuni (nr. 1) (fig. 1/1). Lungimea 0,099m; lățimea și grosimea la mijloc 0,037 m × 0,024m; diametrul deschiderii gurii 0,034m în interior și 0,045m la exterior; lățimea tăișului pe coardă 0,044m adâncimea golului din interior 0,054m.

Varianta răsăriteană a celtului de tip transilvănean, înaltă și zveltă și cu gura și tăișul drepte, este într-o foarte bună stare de conservare, prezentînd pe fețele late, între tăiș și toartă, cîte o bandă ușor reliefată și terminată rotunjit la partea ei superioară.

Ambele celturi au fost turnate în forme bivalve, după cum o dovedesc dungile de la turnare de pe fețele înguste, corectate apoi cu grijă prin ciocănire și pilire. Materialul a fost introdus în forme printr-un canal din dreptul capătului superior al torții, după cum o atestă un rest de la turnare de pe toarta celtului de tip transilvănean.

Dimensiuni (nr. 2) (fig. 1/2). Lungimea 0,115 m; lățimea și grosimea la mijloc 0,033 m × 0,018 m; diametrul deschiderii gurii 0,025m în interior și 0,034m la exterior; lățimea tăișului pe coardă 0,037m; adâncimea golului din interior 0,056m și lungimea bandei în relief 0,101m.

3-6. Trei seceri cu cîrlig, dintre care două întregi (fig. 1/4, 6) și alte două fragmentare (fig. 1/3, 5). Dintre acestea, una are lama arcuită ca la secerile cu cîrlig de tip transilvănean (fig. 1/4). Celelalte trei exemplare, cu spinarea îngroșată și cu restul de la turnare mai mult sau mai puțin accentuate pe maximul de curbură a barei, se caracterizează prin lama lungă și subțire și arcuită lin în dreptul mînerului (fig. 1/3, 5-6). Pe mijlocul lamei uneia din secerile fragmentare, în dreptul restului de la turnare, se află un orificiu rotund-oval (fig. 1/3). De asemenea, pe partea inferioară a aceluiași exemplar, aproximativ în dreptul restului de la turnare, precum și pe spinarea îngroșată, sînt vizibile urme de zgurificare.

Aceste seceri au fost turnate în tipare monovalve acoperite, metalul introducîndu-se în forme printr-un canal săpat în dreptul maximului de curbură a spinării îngroșate a lamei.

Dimensiuni (nr. 3) (fig. 1/4). Lungimea spinării pe arc 0,275m, pe coardă 0,17m; lățimea maximă a lamei 0,033m (în dreptul restului de la turnat); grosimea maximă a spinării îngroșate 0,005m; lungimea cîrligului 0,02m și lățimea lui maximă 0,01m.

Dimensiuni (nr. 4) (fig. 1/3). Lungimea spinării pe arc 0,265m; pe coardă 0,215 cm; lățimea maximă a lamei 0,035m (în dreptul restului de la turnat); grosimea maximă a spinării 0,013m.

Dimensiuni (nr. 5) (fig. 1/6). Lungimea lamei păstrate pe arc 0,21 m, pe coardă 18,3 cm; grosimea maximă a spinării îngroșate 0,006m.

Dimensiuni (nr. 6) (fig. 1/5). Lungimea lamei păstrate 0,204m, pe coardă 0,17m; lățimea maximă a lamei 0,025m; grosimea maximă a spinării îngroșate 0,007 m.

7. Pumnal cu o îngroșare între mînerul cu capul plin și lama folioformă cu două tăișuri și prevăzută cu o nervură mediană foarte accentuată, îngustată la vîrful lamei și lățită în dreptul îngroșării care o desparte de mîner. Pe ambele tăișuri ale lamei sînt spărturi din vechime. Nepăstrîndu-se nici un rest de la turnare, este dificil să se precizeze dacă metalul s-a introdus în formă printr-un canal săpat în dreptul capătului mînerului, cum pare probabil, pe baza analogiilor cu tiparele de turnat pumnale de formă înrudită din depozitul de tipare de la Krasnomaițk de pe Nistrul mijlociu³ sau, eventual, pe la vîrful lamei, ca la tiparele pentru forme asemănătoare

³ O. A. Krivțova-Graikova, *Степное Поволжье и Причерноморье в эпоху поздней бронзы*, în МИА, 46, p. 134, fig. 30, 1-2.

din depozitele de tipare de la Mazepiñi⁴ și Dereveanno⁵ din regiunea Niprului mijlociu sau pentru altele mai evolute din depozitul de la Krasnomaiak⁶.

Dimensiuni (nr. 7) (fig. 1/7). Lungimea lamei 0,20m; arcuirea maximă a lamei 0,054cm; lungimea mânerului 0,054m; diametrul maxim al îngroșării dintre lamă și

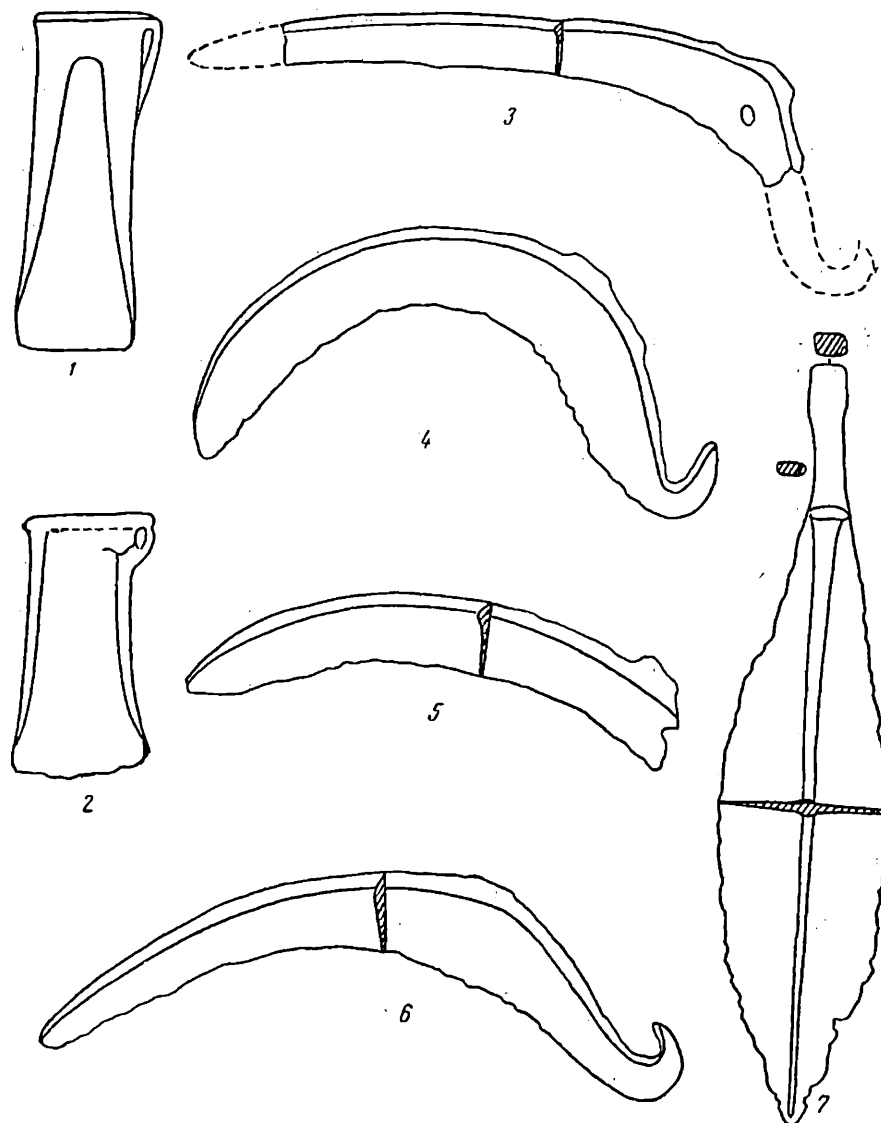

Fig. 1. — Duda — Huși. Depozitul de obiecte de bronz (1/2 m. nat.).

mâner 0,018m și al capătului mânerului 0,010 m; grosimea maximă a nervurei mediane, 0,003 m.

★

⁴ A. I. Terenojkin, *Предскифский период на Днепровском Правобережье*, Kiev, 1961, fig. 72, 1.

⁵ *Ibidem*, fig. 72, 6. În ceea ce privește celălalt exemplar din acest depozit de forme de turnat (fig. 72, 5), păstrându-se numai un fragment din tiparul pumnalului, este dificil să se precizeze dacă metalul s-a introdus în formă

prin dreptul capătului superior al mânerului, cum pare probabil, sau eventual pe la vârful lamei.

⁶ O. A. Krivțova-Grakova, *op. cit.*, fig. 30, 1–5. La alt exemplar din aceeași serie (fig. 30, 3) este mai mult ca sigur că metalul s-a introdus în formă prin dreptul mânerului.

Din punct de vedere al originii tipurilor de bronzuri din componența acestui depozit, se deosebesc obiecte de origine transilvăneană, transilvano-răsăriteană și răsăriteană.

Astfel, tipurile de obiecte de origine transilvăneană sînt reprezentate printr-un celt cu gura dreaptă (fig. 1/1) și o seceră cu cîrlig (fig. 1/4). Ambele tipuri de obiecte s-au răspîndit la sfîrșitul epocii bronzului spre est nu numai pe teritoriul Moldovei, de unde provin mai multe exemplare, ci și mai departe, pînă în regiunile de stepă și de silvostepă ale Ucrainei⁷.

Grupului de origine transilvano-răsăriteană îi aparține numai varianta răsăriteană a celtului de tip transilvănean, care, în genere, este bine reprezentată pe teritoriul Moldovei⁸, întîlnindu-se și mai departe spre est, pînă în nordul Mării Negre (și în regiunea Niprului superior⁹).

În comparație cu aceste tipuri, acelea de origine răsăriteană sînt ilustrate printr-un număr ceva mai mare de piese. Astfel, trei seceri cu cîrlig (fig. 1/3, 5—6) și un pumnal (fig. 1/7), prin caracteristicile lor de formă sînt de origine răsăriteană, deosebindu-se net de variantele corespunzătoare de tip transilvănean. Din acest punct de vedere menționăm că secerile din depozitul de la Duda, prin forma lamei puțin arcuită, au analogii în descoperirile corespunzătoare de asemenea piese din depunerea Noua din cuprinsul așezării de la Mahala de lîngă Cernăuți¹⁰.

Îndeosebi, pumnalul cu nervură mediană pe lama folioformă este caracteristic regiunilor răsăritene, întîlnindu-se în număr ceva mai mare în zona de silvostepă de pe malul drept al Niprului¹¹. Piese asemănătoare au fost găsite și în cuprinsul așezărilor Noua de la Cernăuți-Mahala¹² și Kruglik (r. Hotin, reg. Cernăuți)¹³ din R.S.S. Ucraineană.

Pumnale de acest tip, precum și variantele lor mai mult sau mai puțin evaluate, sînt derivate din cuțitele cu două tăișuri ale culturii mormintelor în construcții de lemn (*Srubby*) din regiunea de stepă dintre Urali și Niprul inferior¹⁴. De aici ele s-au răspîndit apoi, prin purtătorii culturii *Srubby*, atît în stepa nord-vest pontică¹⁵ și în silvostepa din nord¹⁶, cît și mai departe spre vest.

În legătură cu această problemă, s-a arătat în mod just că nu este vorba în toate cazurile numai de o răspîndire a formelor respective de pumnale și de alte obiecte de tipul culturii *Srubby*, ci chiar și de o producție locală a acestor tipuri de obiecte, după cum o atestă unele descoperiri de forme de turnat asemenea obiecte din arealul culturii Belogradovka¹⁷. Pe de altă parte, relativ la această din urmă problemă nu există încă un consens general, unii considerînd că această activitate metalurgică locală poate fi pusă pe seama purtătorilor culturii Belogradovka, care ar fi preluat în întregime uneltele de bronz de la aceia ai culturii *Srubby*¹⁸, iar alții că ar fi de atribuit în primul rînd acestora din urmă, pătrunși aici într-o fază tîrzie a culturii *Srubby*¹⁹.

În ceea ce ne privește, avînd în vedere și alte elemente de origine răsăriteană,

⁷ A. I. Terenojkin, *op. cit.*, p. 122 și urm.

⁸ M. Petrescu-Dîmbovița, *Contribuții la problema sfîrșitului epocii bronzului și începutului epocii fierului în Moldova*, în SCIV, IV, 3—4, 1953, p. 468 și urm.

⁹ A. I. Terenojkin, *op. cit.*, p. 123 și urm.

¹⁰ G. Smirnova, *Западноукраинская археологическая экспедиция в 1957 г.*, în SGE XVI, p. 63, fig. 1—2 (sus, dreapta).

¹¹ A. I. Terenojkin, *op. cit.*, p. 133.

¹² *Ibidem*, p. 135.

¹³ Un exemplar de formă deosebită și de dimensiuni mai mici, păstrat în colecțiile muzeului din Cernăuți, provine din săpăturile lui B. A. Timoșciuk, căruia îi mulțumim pentru că ne-a înlesnit studierea lui în muzeul

din Cernăuți. Pe baza ceramicii care-l însoțește, se poate deduce că aparține fazei Noua II din clasificarea lui A. C. Florescu.

¹⁴ O. A. Krivțova-Grakova, *op. cit.*, p. 140 și A. I. Terenojkin, *op. cit.*, p. 134.

¹⁵ O. A. Krivțova-Grakova, *loc. cit.*

¹⁶ V. D. Ribalova, *О связях правобережной лесостепной Украины в Центральной Европы в эпоху бронзы и раннего железа* în *Исследования по археологии СССР*, Leningrad, 1960, p. 94.

¹⁷ A. I. Terenojkin, *op. cit.*, p. 200.

¹⁸ *Idem*, *op. cit.*, p. 199.

¹⁹ V. D. Ribalova, *loc. cit.*

răspândite prin expansiunea spre vest a purtătorilor culturii *Srubby* în aria complexului Noua-Sabatinovka²⁰, considerăm mai probabilă ipoteza potrivit căreia atât răspândirea, cât și producerea acestui tip de pumnal la vest de Niprul mijlociu pînă la Carpații răsăriteni, pînă unde este atestat deocamdată, să se datoreze pătrunderii aici a acestor triburi. Aceasta cu atât mai mult cu cât și din punct de vedere cronologic pumnalele de acest tip în aria lor vestică de răspîndire, prin asocierea cu celelalte elemente de inventar din depozitul de la Duda, nu pot fi datate mai tîrziu de sfîrșitul epocii bronzului, fiind contemporane cu complexul Noua-Sabatinovka. Or, după cum s-a arătat, începuturile culturii Belogradovka nu pot fi plasate în timp decît cel mai devreme în secolul al XII-lea î.e.n.²¹ Din acest motiv, în stadiul actual al cercetărilor, necunoscîndu-se exact aspectul de cultură materială din sudul silvostepii de pe malul drept al Niprului, de altfel ca și din Podolia și Volînia, contemporan cu complexul Noua-Sabatinovka²², este dificil să se precizeze faza culturală căreia îi aparține aici tipul de pumnal răsăritean din depozitul de la Duda. S-ar părea să se fi menținut aici un aspect tîrziu al culturii Comarovo, influențat de complexul Noua-Sabatinovka²³. În acest caz, aspectul de cultură respectiv din epoca bronzului, prin contactul cu elementele răsăritene ale grupului *Srubby*, s-ar fi restructurat în același fel ca și culturile pe baza cărora a luat naștere complexul Noua-Sabatinovka²⁴. Din aceste considerente, tipul de pumnal de origine răsăriteană, ca și alte elemente de cultură materială din aria de răspîndire a culturii Belogradovka, nu pare să aparțină perioadei propriu-zise a acestei culturi, ci mai curînd fazei anterioare, încă neprecizată.

Pe de altă parte, avîndu-se în vedere analogiile formei simple de pumnal din depozitul de la Duda, apropiată de prototipul din cultura *Srubby*, în depozitul de forme de turnat de la Krasnomaiak, precum și asocierea ei acolo cu forme mai evolute ale aceluiași tip inițial folioform, se poate deduce că la sfîrșitul epocii bronzului, în vremea complexului Noua-Sabatinovka au coexistat formele mai simple cu altele mai evolute ale acestui tip de pumnal²⁵.

În afară de aceasta, prin descoperirea pumnalului de tip simplu din depozitul de la Duda se atestă ca provenind de pe teritoriul Moldovei și o altă variantă mai complicată de pumnal de bronz de origine răsăriteană, cu mînerul ajurat, descoperită mai de mult în mod întîmplător la Mogoșești (r. Vaslui) și care probabil că datează din aceeași vreme sau eventual dintr-o fază imediat ulterioară.

Deci, pe baza analizei tuturor obiectelor din depozitul de bronzuri de la Duda rezultă încadrarea lui cronologică la sfîrșitul epocii bronzului, într-o vreme corespunzătoare complexului Noua-Sabatinovka, cînd în metalurgia bronzului din Moldova se constată, pe lîngă elementele de origine transilvăneană și central europeană, și altele de tip răsăritean, ajunse aici prin intermediul purtătorilor culturii *Srubby*.

În felul acesta, depozitul descoperit recent la Duda se încadrează în seria de bronzuri Rîșești-Ulmi Liteni din această regiune extracarpatică a României²⁶.

²⁰ Pentru această problemă, vezi Adrian C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, în *AM*, II—III, 1964, p. 171 și urm., unde se menționează și literatura de specialitate respectivă. Autorul, analizînd descoperirile grupului Noua, scoate pentru prima dată în evidență rolul purtătorilor culturii *Srubby* în vehicularea unor elemente de origine răsăriteană în aria de răspîndire a acestei culturi.

²¹ A. I. Terenojkin, *op. cit.*, p. 194 și urm. Autorul invocă, în sprijinul acestei datări, plasarea în timp în secolele X—IX î.e.n. a perioadei principale a culturii Belogradovka pe baza asocierii în necropola de la Goncharovka a unui inel de tîmplă de același tip cu altul din așezarea culturii Belogradovka de la Sob-

kovka, cu un brici de bronz de tip Benacci I. Pentru această datare, vezi și A. C. Florescu, *op. cit.*

²² A. C. Florescu, *op. cit.*, p. 195.

²³ A. C. Florescu, *op. cit.*, p. 194 și urm. Vezi și A. I. Terenojkin, *op. cit.*, p. 198, care consideră că cultura Belogradovka ar fi luat naștere foarte probabil din cultura Comarovo.

²⁴ A. C. Florescu, *op. cit.*, p. 195.

²⁵ Cf. O. A. Krivțova-Grakova, *op. cit.*, p. 140.

²⁶ Cf. M. Petrescu-Dimbovița, *Date noi relativ la descoperirile de obiecte de bronz de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din Moldova*, în *AM*, II—III, 1964, p. 265.

Această datare a depozitului nostru la sfârșitul epocii bronzului ni se pare mai justă decât aceea potrivit căreia această descoperire s-ar putea plasa în timp în etapa următoare, corespunzătoare Hallstattului A₁ (secolul al XII-lea î.e.n.), după cronologia lui H. Müller-Karpe²⁷. Aceasta cu atât mai mult cu cât, după cum s-a arătat mai sus, exemplarele din regiunea de silvostepă corespunzătoare pumnaletelor de tip *Srubby* din depozitul nostru nu datează din vremea culturii Belogradovka, care se plasează în timp cel mai devreme cu începere din secolul al XII-lea î.e.n., ci dintr-o fază anterioară. De altfel, atribuirea bronzurilor din regiunea Niprului mijlociu culturii Belogradovka nu este bazată atât pe descoperiri închise, cât pe considerente relative la unele particularități ale tehnicii metalurgiei bronzului și cu privire la legăturile cu cultura *Srubby*²⁸.

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

LE DÉPÔT D'OBJETS EN BRONZE DE DUDA

(distr. de Huși, rég. de Jassy)

RÉSUMÉ

Au lieu dit « Matran », sis sur le territoire de la commune de Duda, on a découvert, en automne 1962, un dépôt d'objets en bronze qui fait partie aujourd'hui des collections du Musée « Démètre Cantemir » du district de Huși. L'inventaire en est constitué par les sept objets suivants: une hache à douille de type transylvain à orifice droit (fig. 1/1); une hache à douille de type transylvain, de la variante orientale (fig. 1/2); quatre faucilles à crochet, dont l'une entière de type transylvain (fig. 1/4) et une seconde également entière (fig. 1/6) et deux autres à l'état fragmentaire (fig. 1/3, 5), de type oriental; enfin un poignard de type oriental, présentant un épaississement de la base de sa poignée et une nervure médiane sur sa lame en forme de feuille (fig. 1/7).

L'auteur insiste surtout sur le poignard, pour lequel il trouve des analogies dans la zone de sylvo-steppe de la rive droite du Dniepr et dans l'inventaire des établissements Noua de type *zolniki* de Czernowitz—Mahala et de Krouglik (distr. de Hotin, rég. de Czernowitz, R.S.S. d'Ukraine).

Les poignards de ce type, dérivés des couteaux à double tranchant de la civilisation de *Srouby*, localisée entre les monts Oural et le Dniepr inférieur, se sont répandus, par l'intermédiaire des représentants de cette civilisation, à l'ouest du Moyen-Dniepr, jusqu'aux Carpates Orientales. Dans cette vaste aire de diffusion occidentale, ils datent de la fin de l'âge du bronze (XIIIe siècle av. n.è.), étant contemporains du complexe de Noua-Sabatinovka, ainsi que d'autres éléments d'origine orientale diffusés dans cette même zone par les représentants de la civilisation de *Srouby*. En échange, dans l'aire de diffusion de la civilisation de Belogradovka, ce type de poignard ne semble pas dater — ainsi qu'on l'a soutenu — du temps de cette civilisation, dont les débuts se situent au plus tôt au XIIe siècle de n.è., mais plutôt d'une phase antérieure, encore mal définie, contemporaine de Noua-Sabatinovka. Les autres objets du dépôt de Duda datent de la même époque.

Ainsi donc, l'analyse des objets constitutifs du dépôt permet d'assigner celui-ci à la fin de l'âge du bronze et de les inclure dans la série de dépôts d'objets en bronze de Rîșești—Ulmi—Liteni de Moldavie.

Ainsi qu'il est connu, la métallurgie du bronze de Moldavie de cette époque se caractérise par la présence tant d'objets transylvains et d'Europe centrale que d'objets de type oriental, parvenus ici par l'intermédiaire des représentants de la civilisation de *Srouby*.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Duda — Huși. Le dépôt d'objets en bronze (1/2 gr. nat.).

²⁷ Pentru această etapă, vezi H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelder*, in 22 Band, Römisch-germanische Forschungen, Berlin, 1959, 1.

²⁸ A. I. Terenojkin, *op. cit.*, p. 106, 108 și 118.